

FinELib-päivä 29.5.2002

Vuonna 1997 käynnistynyt Kansallinen elektroninen kirjasto -ohjelma [FinELib](#) on osoittautunut menestykseksi kirjastoaineistojen jatkuvien hinnannousujen kurimuksessa. Sen kautta on saatu hankituksi mittava määrä kansainvälisiä ja kotimaisia elektronisia aineistoja tutkimuksen, opetuksen ja oppimisen tueksi yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja tutkimuslaitosten tarpeisiin. Osa aineistoista on myös yleisten kirjastojen käytössä. Tällä hetkellä käytettävissä on noin 6000 lehteä, 90 viitetietokantaa, sanakirjoja ja hakuteoksia eri tieteenaloilta. Elektronisia aineistoja hankitaan käyttäjiltä saadun palautteen ja asiantuntijaryhmien palautteen perusteella. Hankintoja rahoitetaan osin opetusministeriön, osin tai kokonaan konsortioiden jäsenten omin budjettivaroin. Yhdeksi yhteydenpitokanavaksi FinELibin ja konsortioiden jäsenten välille on muotoutunut FinELib-päivä, joka järjestettiin nyt kolmatta kertaa. Tällä kertaa päivän teemoina olivat käyttäjän näkökulma, tuleva arviointi sekä tutkijan ja oppijan tietoverkko. Paikkana oli entinen anatomian sali Helsingin yliopiston tiloissa Siltavuorenpenkereellä.

Ajankohtaista

Käynnissä oleva FinELib-portaalihanke on pitkittynyt. Alun perin valitun portaali-ohjelman tuottaja ei ilmoituksensa mukaan enää kehittä ohjelmaa, joten joudutaan etsimään uusi vaihtoehto. Portaalin on oltava yhteensopiva muiden 'palikoiden' (kokoelmätietokannat, digitaalisen aineiston käyttöohjelma: mm. elektroniset vapaakappaleet) kanssa. Pyrkimyksenä on saada portaali käyttöön viimeistään ensi vuoden alkupuolella.

Lehtitilausten kustannusten jako on tähän mennessä konsortion sisällä perustunut osapuolten painettujen tilausten arvoon. On ilmennyt tarvetta muuttaa tätä mallia, ja tarkoitus on kokeilla v. 2003 alusta kahdesta neljään muuta mallia.

FinELib panostaa henkilöstönsä asiantuntijuuden vahvistamiseen mm. perehdyttämällä ja järjestämällä sekä koti- että ulkomaista koulutusta. Kansainvälinen yhteistyö lisääntyy: ensi vuonna järjestetään kansainvälinen seminaari, ja tulossa on kansainvälinen käyttäjäkysely, jossa tietoja on tarkoitus kerätä Suomesta ja muista pohjoismaista, Iso-Britanniasta ja USA:sta.

E-aineistojen käyttö ja hyöty? - yhteenvetoa

Pentti Nieminen Oulun yliopistosta esitteli lääketieteen tutkimusjulkaisujen bibliometristä analysointia. Analysoinnin avulla voidaan seurata organisaation tutkimuksen tilaa ja muutoksia siinä. Yliopistosairaaloiden rahoitus perustuu ns. EVO-pisteisiin, ja tutkijoiden julkaisut pisteystetään mm. lukumäärän, impaktiluvun ja saatujen viittausten perusteella. Viittausanalyysin työkaluna käytettävän Web of Science -tietokannan saamista itsenäiskäyttöön FinELib-hankintana tutkija piti oman työnsä kannalta erittäin tärkeänä.

Käyttö ja hyöty -paneeliin osallistuivat klassisen filosofian dosentti Antti Arjava (HY), professori Staffan Ringbom (Svenska Handelshögskolan), molekyyllilääketieteen tutkija Ismo Ulmanen (KTL), valtiotieteiden opiskelija Jussi Vauhkonen (HY) ja osastonjohtaja Eeva Väyrynen (TaYK). Paneelin vetäjänä oli tutkija Kai Halttunen.

Keskustelu vahvisti käsitystä, joka ennestäänkin e-aineistojen tarjonnasta ja käytöstä vallitsee. Humanisteille verkkolehtiä toistaiseksi on vielä vähän, joskin esim. Science -lehti voi kiinnostaa myös humanistia. Myöskään yhteiskuntatieteilijä ei vielä kovin paljon hyödy verkkoaineistosta, artikkeliaarkisto JSTOR on kylläkin havaittu hyväksi lähteeksi. FinELib-aineistoja kiinnostavampia olisivat humanisteille ja yhteiskuntatieteilijöille erilaiset laitoksilla tehdyt aineistot, ja näitä pitäisi saada paremmin yhteiseen käyttöön. Biolääketieteen lehdistä suurin osa on jo verkon kautta käytettävissä, samoin kauppatieteissä verkkoaineistoa on suunnilleen joka tarkoitukseen. Tarjonta on yleensä varsin amerikkalaispainotteista.

Verkkoversiota on hyvä silmäätä ruudulta ja päättää sitten, onko artikkeli sellainen, että se kannattaa lukea kokonaan. Ruudulta harva haluaa pitempää tekstiä lukea. Jos artikkelista ei halua säilyttää omaa kopiota, sen voi lukea kirjastossa, jos painettu on. Verkkoversiota on kätevä pitää esillä silloin, kun kirjoittaa omaa artikkelia. Mm. biolääketieteilijät käyttävät ohessa myös henkilökohtaisia kirjallisuustietokantaohjelmia, kuten EndNote ja vastaavat. Biolääketieteen alalla verkkolehdistä on myös usein erilaisia lisäominaisuuksia, kuten isot taulukot tai kolmiulotteiset kuvat, kun taas humanistille e-versio ei yleensä tuo lisäarvoa. Monet tutkijat ovat oppineet käyttämään kustantajien alert-palveluita, jolloin uuden numeron sisällysluettelo tai ilmoitus lehden ilmestymisestä saadaan sähköpostiin. Olisi hyvä, jos hakuja voisi nykyistä enemmän räätälöidä, koska ihmisillä on monenlaisia tapoja etsiä tietoa. Aineiston amerikkalaispainotteisuus pitää muistaa hakutermejä valittaessa. Artikkeleiden jakelukanavana verkko on osoittautunut erinomaisen toimivaksi, mutta painettu kirja on vielä sähköistä parempi. Loppuunmyytyjen kurssikirjojen jakelukanavana verkkoa voidaan hyödyntää.

Tulostamisen helppous houkuttelee jopa ylioptimismiin: "Mukava printata kiinnostavia artikkeleita, panna ne salkkuun, viedä kotiin ja tuoda taas seuraavana aamuna takaisin". Vuodenvaihteessa hankitun Web of Science -tietokannan käytön todettiin useammallakin suulla olevan muuta kuin varsinaista tutkimuskäyttöä: on kiva katsoa, onko naapurin artikkeleihin viitattu!

Kirjastoilta odotetaan tietoa aineistojen löytyvyydestä ja käyttömahdollisuuksista mielellään mahdollisimman suoraan kotisivulta. Parasta on, jos kirjaston sivuilta aineistoihin pääsy on tehty niin helpoksi, että käyttäjä ei tule edes huomanneeksi käyttävänsä kirjaston hankkimia tietokantoja tai lehtiä! Kirjastot saattavat hoitaa lehtihankintojen lisäksi yksittäisten artikkeleiden täsmähankintaa mm. kurssikäyttöön. Ongelmakohtia ovat mm. miten saadaan tieto jo hankituista artikkeleilisisenseistä leviämään opettajille, tai linkittämisen tekniset hankaluudet. Yksi ongelma on myös, miten asiakkaat saataisiin muistamaan, että kaikki aineisto ei suinkaan vielä ole verkossa. Tiedonhankinnan taitojen ja informaation lukutaidon opetus on kirjastojen yksi keskeinen tehtävä, tällä hetkellä on sattumanvaraista, kuka opetukseen 'pääsee'. On myös tarpeen valistaa käyttäjiä, jotta verkosta otetun aineiston käyttö olisi asiallista, mm. lähdevitteiden käyttö, tai etteivät kaikki verkosta saatavat aineistot suinkaan ole saman veroisia.

Arvionti

Korkeakoulujen arviointineuvosto toteuttaa kuluvan vuoden syksyllä FinELibin toiminnan arvioinnin. Tarkoituksena on arvioida toiminnan tehokkuutta ja vaikuttavuutta sekä toiminnalle asetettujen odotusten toteutumista. Mukana on myös ulkomaisia arvioijia. Osallistujat saavat koulutusta tehtävää varten. Työ käynnistyy itsearvioinnilla, johon osallistuu FinELibin lisäksi osa konsortioiden jäsenkirjastoja; mekin olemme yksi osallistujista. Tämän jälkeen käynnistyvät arviointivierailut haastatteluineen ja lopputuloksena ovat raportit suosituksineen.

Helsingin yliopiston kirjastolaitoksen arviointia esitteli kehittämisjohtaja Kaisa Sinkara. Arvioinnin suunnitteluvaiheessa määriteltiin toimijat ja tehtävät. Tiedonkeruun perusteella laadittiin raportit, ja edelleen päätökset toimenpideesityksineen. HY:ssä kirjastolaitos koostuu organisatorisesti kolmesta osasta: Kansalliskirjasto, Opiskelijakirjasto ja tiedekunta- ja laituskirjastot. Raportit laadittiin kokonaisuudesta, ei yksittäisiä kirjastoja arvioiden. Suosituksena oli mm. hioa toiminnan koordinoitua ja eri yksiköiden rooleja kirjastolaitoksessa ja parantaa kirjaston näkyvyyttä muun opetuksen kumppanina. Suositusten perusteella yliopiston hallintoon on nyt palkattu määräaikainen kehittämisjohtaja. Arvioinnin välillisiä hyötyinä nähtiin mm. toiminnan kokonaiskuvan hahmottuminen itsellekin, kehittämiskohtien määrittely ja toimintojen kansainvälinen vertailtavuus. Arvioinnin kriittisiä kohtia olivat mm. paneelin kokoonpano: tiedemiehet vs. kirjaston johto, tai vaikkapa arviointiväsymys; HY:ssä on tehty paljon eri arviointeja viime vuosikymmenen aikana. Arviointiraportit ovat luettavissa sivulta <http://www.helsinki.fi/arviointi/>.

Kymen ammattikorkeakoulun kirjastossa tehdyn arvioinnin esitteli kirjastonjohtaja Iiris Kuusinen. Vertaisarvioinnin (benchmarking) muut osapuolet olivat Helsingin kauppakorkeakoulun kirjasto ja englantilainen Leeds Metropolitan Universityn kirjasto, joiden asiakaspalvelun tiettyjä osa-alueita verrattiin KyAMK:n vastaaviin toimintoihin. Tavoitteena oli löytää KyAMK:n kirjaston asiakaspalveluun parhaiten soveltuvat toimintatavat. Pääpaino oli panosten ja tuotosten välisessä vertailussa ja tuotosten vaikutusten arvioinnissa. Henkilöstöresursseihin nähden KyAMK sai vertailukumppaneihin nähden parhaan tuloksen neuvonnan, lainauksen sekä

ohjeiden ja opasteiden osalta. Tiedonhankinnan opetus ja aineiston saatavuus osoittautuivat kehityskohteiksi. Arvioinnista on kalvosarja <http://www.lib.helsinki.fi/finelib/viestinta/kuusinen29.5.2002.ppt> sekä raportti:

Iiris Kuusinen, Maria Nurminen: Korkeakoulukirjastojen asiakaspalvelun arviointi. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun, Helsingin kaupunkikorkeakoulun ja Leeds Metropolitan Universityn kirjastot.

Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 13:1999. Helsinki: Edita, 1999. ISBN 951-37-3005-0.

Yhteenvetoa Tutkijan ja oppijan tietoverkko -paneelikeskustelusta

Paneelin jäsenet olivat projektipäällikkö Pekka Kess (Virtuaaliyliopisto), tutkija Heikki Kynäslahti (HY, opetusteknologiakeskus), projektin johtaja Marja Rautajoki (Virtuaaliammattikorkeakoulu) ja ylikirjastonhoitaja Päivi Kytömäki (OYK). Puheenjohtajana toimi Sakari Karjalainen (OPM/tiedepolitiikan yksikkö)

Tietotekniikan käyttö on jo suurelle osalle ihmisistä arkipäivää, niinpä verkkoja on syytä hyödyntää myös opetuksessa aina, kun se on mielekästä: kitka pois tiedon ja sen käyttäjän väliltä! Verkkokursseja kannattaa tuottaa koulutustuotantorenkaina. Näin voidaan hyödyntää eri tahojen osaamista: koordinoijan rooli sopii virtuaaliyliopistolle tai kehitysyksikölle, joka hoitaa hallintoa, mm. sopimuskäytänteitä ja rahaliikennettä; sisällöllistä, pedagogista ja teknistä osaamista tuovat muut osapuolet, kuten laitosten opettajat ja informaattikot.

Oppimiskeskuksia joko kirjastoihin tai muualle kampukselle perustetaan nykyisin halukkaasti. Näissä on yleensä tarjolla laitteiden lisäksi myös käyttötukea. Erillisiä oppimiskeskuksia voidaan kuitenkin katsoa myös kriittisesti: oppiminen perustuu laitoksella tehtävään tutkimustyöhön, oppiakseen ei pitäisi joutua lähtemään erilliseen oppimiskeskukseen. Työskentely pirstaloituu ja kokonaisuuksien hahmottaminen vaikeutuu. Kehitys saattaa herättää myös kirjastojen häviämisen pelkoa. Opiskelun on oltava kaikissa tapauksissa mahdollisimman joustavaa: aineistojen käyttö mistä ja milloin vain parantaa edellytyksiä työn ohella opiskeluun, etäopiskeluun ja elinikäiseen oppimiseen, eivätkä erilliset oppimiskeskukset sulje pois laitoksella annettavaa opetusta. Käytännön ratkaisuja mietittäessä on pidettävä mielessä myös työrauhakysymykset. Kaikki mahdolliset tilat näyttävät muuttuvan laitetoiloiksi yliopistolla, kuitenkin resurssit ovat rajalliset, eikä kaikkea mahdollista haluttavaa tekniikkaa pystytä hankkimaan sekä kirjastoon että laitoksille. Verkko-oppimista varten on kuitenkin tarjottava mahdollisuus laitteiden käyttöön.

Verkko-oppimisen ongelmakohtina voidaan nähdä mm. tunnustuskysymykset tai liiat ja hajallaan olevat portaalit, joskin yhden portaalin ajatukseenkin voidaan suhtautua skeptisesti. Ihmisten verkkotaidoissa on vielä melkoisia eroja, mikä on huomioitava opetuksessa. Verkossa plagiointi on helppoa, tosin myös mahdollisuudet sen paljastamiseen ovat parantuneet.

Paneelin lopuksi virinnyt erittäin kiinnostava "kuka maksaa verkko-oppimisen kustannukset"-keskustelu ja vapaamuotoisempi osuus oli pakko jättää ja poistua paikalta, koska myöhäisemmältä junalta ei olisi ehtinyt bussiin. Aulassa osallistujia odottamaan katetut tarjoilut näyttivät enteilevän miellyttävää iltapuhdetta!

Päivän esitelmät ovat nähtävänä ppt-esityksinä osoitteessa <http://www.lib.helsinki.fi/finelib/viestinta/finelibpaiva2002.html>

Liisa Halttunen
Informaattikko